

การเรียนรู้ตลอดชีวิต : แนวทางการพัฒนาตนเองของครูมืออาชีพ
LIFELONG LEARNING: PROFESSIONAL DEVELOPMENT APPROACHES
FOR PROFESSIONAL TEACHERS

วรวุฒิ พุดศรี

Worawut Phutsri

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratchasima Campus

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการพัฒนาตนเองของครูมืออาชีพผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาวิชาชีพครูในศตวรรษที่ 21 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาวิชาชีพครู สรรวจสภาพปัจจุบันและความท้าทายของการพัฒนาตนเองของครูไทย และเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมสำหรับครูมืออาชีพ ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูจำเป็นต้องครอบคลุมหลายมิติ ทั้งด้านความรู้และทักษะทางวิชาการ ทักษะการสอนและการจัดการเรียนรู้ ความสามารถด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงการพัฒนาจิตใจและคุณธรรม

คำสำคัญ: การพัฒนาตนเอง, การพัฒนาวิชาชีพครู, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, ครูมืออาชีพ

Abstract

This article presents concepts and approaches for professional teacher self-development through the paradigm of lifelong learning, which serves as a cornerstone of teacher professional development in the 21st century. The study aims to analyze theoretical concepts related to lifelong learning and teacher professional development, explore the current situation and challenges of self-development among Thai teachers, and propose appropriate self-development approaches for professional teachers. The findings reveal that lifelong learning for teachers must encompass multiple dimensions, including academic knowledge and skills, teaching and learning management skills, technological and innovative capabilities, as well as mental and ethical development.

Keywords: Self-development, Teacher professional development, Lifelong learning, Professional teachers,

บทนำ

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงในหลากหลายมิติ ทั้งจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลต่อรูปแบบการเรียนรู้และการเข้าถึงความรู้ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจโลกที่ต้องการทักษะและสมรรถนะใหม่ๆ จากผู้เรียน รวมถึงวิกฤตการณ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ท้าทายบทบาทของการศึกษา ครูซึ่งเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (Darling-Hammond, 2017; OECD, 2019) UNESCO ได้เน้นย้ำว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหลักการสำคัญที่ต้องบูรณาการเข้าไปในทุกๆ ระดับของระบบการศึกษา และครูเองก็ต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตเช่นกัน (UNESCO, 2015) แนวคิดนี้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยที่ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติและมาตรฐานวิชาชีพครู (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2018) อย่างไรก็ตาม การศึกษาและรายงานต่างๆ ชี้ให้เห็นว่าครูไทยจำนวนมากยังไม่ค่อยประสบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นภาระงานที่มากเกินไป ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและโอกาสในการเข้าถึงการอบรมและพัฒนาที่มีคุณภาพ รวมถึงการขาดแรงจูงใจและระบบสนับสนุนที่เหมาะสม (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2020; วิจารณ์ พานิช, 2019) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองของครูมืออาชีพผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยจะครอบคลุมการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสำรวจสภาพปัจจุบันและความท้าทาย การเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองที่หลากหลาย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของครูมืออาชีพจำเป็นต้องพิจารณาจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญหลายประการ ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรวมและความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาวิชาชีพ และคุณลักษณะของครูมืออาชีพอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

2.1 แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาและขยายความหมายอย่างต่อเนื่องตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา เมื่อ UNESCO ได้นำเสนอแนวคิดนี้เป็นหลักการสำคัญของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามมุมมองของ Delors และคณะ (1996) การเรียนรู้ตลอดชีวิตหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินไปตลอดช่วงชีวิตของบุคคล ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ Jarvis (2010) ได้อธิบายว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่ได้เป็นเพียงการสะสมความรู้อย่างต่อเนื่องเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่บุคคลตอบสนองต่อประสบการณ์ทางสังคมผ่านกระบวนการคิดและการกระทำ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางปัญญา อารมณ์ และพฤติกรรม Knapper และ Cropley (2000) ได้เสนอว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่แท้จริงต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ การมีทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการมีวินัยในการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ

2.2 ทฤษฎีการพัฒนาวิชาชีพครู

การพัฒนาวิชาชีพครูเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยความเข้าใจจากหลายมิติ Shulman (1987) ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความรู้ของครูที่เรียกว่า Pedagogical Content Knowledge หรือ PCK ซึ่งหมายถึงความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความรู้เนื้อหาวิชาและความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน Schön (1983) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง Reflective Practice หรือการปฏิบัติที่มีการไตร่ตรอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาวิชาชีพครู Guskey (2002) ได้นำเสนอแบบจำลองการพัฒนาวิชาชีพครูที่เน้นว่าการเปลี่ยนแปลงของครูเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยเวลาและประสบการณ์ Darling-Hammond (2017) สรุปว่าการพัฒนาวิชาชีพครูที่มีประสิทธิภาพต้องมีลักษณะเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการติดตามผล และเชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานจริงในชั้นเรียน

สภาพปัจจุบันและความท้าทายของการพัฒนาตนเองของครูไทย

การพัฒนาตนเองของครูไทยในปัจจุบันเป็นประเด็นที่มีทั้งความก้าวหน้าและความท้าทายหลายประการ แม้ว่าจะมีนโยบายและโครงการส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง แต่ในทางปฏิบัติครูไทยจำนวนมากไม่น้อยยังประสบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง

สภาพปัจจุบันของการพัฒนาตนเองของครูไทย ในปัจจุบันการพัฒนาตนเองของครูไทยมีหลายรูปแบบและช่องทาง ทั้งการพัฒนาที่เป็นทางการผ่านระบบที่หน่วยงานต้นสังกัดจัดให้ และการพัฒนาที่ครูดำเนินการด้วยตนเอง ตามรายงานของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2021) ครูส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาผ่านการอบรมและสัมมนาที่จัดโดยหน่วยงานต้นสังกัด อย่างไรก็ตาม การวิจัยของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2020) พบว่าการอบรมเหล่านี้มักมีลักษณะเป็นการบรรยายเชิงเดี่ยวและระยะเวลาสั้น โดยขาดการติดตามผลและสนับสนุนการนำไปใช้ในชั้นเรียนอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีการพัฒนาตนเองของครูผ่านช่องทางออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างมาก ความท้าทายและอุปสรรคในการพัฒนาตนเอง แม้ว่าจะมีช่องทางและโอกาสในการพัฒนาตนเองของครูที่หลากหลาย แต่ครูไทยยังคงประสบความท้าทายและอุปสรรคหลายประการ ประการแรกคือปัญหาด้านภาระงานและการขาดเวลา การศึกษาของวิจารณ์ พานิช (2019) พบว่าครูไทยมีภาระงานที่หลากหลาย นอกเหนือจากการสอน ทั้งงานธุรการ งานโครงการต่างๆ และงานกิจกรรมนักเรียน ประการที่สองคือปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพและความเหมาะสมของการพัฒนาที่มีให้ เนื้อหาบางครั้งเน้นทฤษฎีมากเกินไปและไม่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริงในชั้นเรียน ประการที่สามคือปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรและการเข้าถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับครูในโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล

แนวทางการพัฒนาตนเองของครูมืออาชีพ

จากการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและสภาพปัจจุบันของการพัฒนาตนเองของครูไทย ส่วนนี้จะนำเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองที่หลากหลายและเป็นรูปธรรม ซึ่งครูสามารถนำไปปรับใช้ตามบริบทและความพร้อมของตนเอง

การพัฒนาความรู้และทักษะทางวิชาการ

ความรู้ทางวิชาการเป็นเสมือนรากฐานของตึกสูง หากรากฐานไม่แข็งแรง ทักษะอื่นๆ ที่สร้างขึ้นมาก็จะไม่มั่นคงเท่าที่ควร สำหรับครูแล้ว การมีความรู้ที่ลึกซึ้งในเนื้อหาวิชาที่สอนไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่จำสูตรหรือทฤษฎีได้ แต่หมายถึงการเข้าใจโครงสร้างของความรู้นั้นอย่างแท้จริง เข้าใจว่าแต่ละแนวคิดเชื่อมโยงกันอย่างไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างไร การอ่านหนังสือและวรรณกรรมทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอเป็นวิธีที่ดูเรียบง่าย แต่มีพลังอย่างมาก หากครูผู้หนึ่งจัดสรรเวลาเพียงชั่วโมงเดียวต่อสัปดาห์สำหรับการอ่านอย่างมีคุณภาพ ภายในหนึ่งปีครูก็นั้นจะได้อ่านหนังสือประมาณห้าสิบชั่วโมง ซึ่งเทียบเท่ากับการอ่านหนังสือวิชาการประมาณห้าถึงเจ็ดเล่ม หรือบทความวิจัยสิบห้าถึงยี่สิบบทความ จำนวนนี้อาจดูไม่มากนัก แต่เมื่อสะสมเป็นห้าปีหรือสิบปี ความรู้ที่ได้จากการอ่านอย่างต่อเนื่องนี้จะสร้างความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างครูที่มีความเป็นมืออาชีพสูงกับครูทั่วไป สิ่งสำคัญคือการอ่านอย่างมีวัตถุประสงค์ ครูควรเลือกอ่านสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสอนของตนเองโดยตรง หรือเกี่ยวข้องกับปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ตัวอย่างเช่น หากครูคณิตศาสตร์พบว่านักเรียนมีปัญหาในการทำโจทย์เรขาคณิต ครูอาจเลือกอ่านบทความวิจัยเกี่ยวกับความเข้าใจผิดที่พบบ่อยในเรขาคณิต หรือวิธีการสอนเรขาคณิตที่มีประสิทธิภาพ การอ่านแบบนี้จะสร้างความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ทันทีในชั้นเรียน

นอกจากนี้ ครูควรมีสมาคมบันทึกหรือไฟล์ดิจิทัลสำหรับจดบันทึกประเด็นสำคัญจากการอ่าน การจดบันทึกไม่ใช่แค่การคัดลอกข้อความ แต่เป็นการสรุปด้วยคำพูดของตนเอง การเขียนความคิดเห็นหรือคำถามที่เกิดขึ้นระหว่างอ่าน และการเชื่อมโยงกับประสบการณ์การสอนของตนเอง กระบวนการนี้จะช่วยให้ความรู้ที่ได้จากการอ่านฝังลึกในความเข้าใจของครูและง่ายต่อการนำไปใช้จริง การเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการและสัมมนาทางวิชาการเป็นอีกหนึ่งช่องทางสำคัญ แต่สิ่งที่ต้องระวังคือการไม่เลือกอบรมอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า ครูหลายคนเข้าร่วมการอบรมเพียงเพื่อให้ครบตามจำนวนชั่วโมงที่กำหนด โดยไม่คำนึงว่าเนื้อหาตรงกับความต้องการของตนเองหรือไม่ ผลที่ได้คือการเสียเวลาและไม่ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ครูควรพิจารณาหลายปัจจัยก่อนตัดสินใจเข้าร่วมการอบรม

ประการแรก คือเนื้อหา ครูควรถามตนเองว่าหัวข้อนี้ตรงกับสิ่งที่ต้องการพัฒนาหรือไม่ หากครูกำลังมีปัญหาในการจัดการชั้นเรียน การอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการสอนชั้นสูงอาจไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นที่สุดในขณะนั้น

ประการที่สอง คือวิทยากร ครูควรสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับวิทยากรว่ามีประสบการณ์จริงในสิ่งที่จะสอนหรือไม่ วิทยากรที่ดีไม่จำเป็นต้องเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเสมอไป บางครั้งครูผู้มีประสบการณ์ที่ผ่านการลองผิดลองถูกมาแล้วอาจให้ความรู้ที่ใช้ได้จริงมากกว่า

ประการที่สาม คือรูปแบบการอบรม การอบรมที่ดีไม่ควรเป็นการบรรยายเชิงเดียวตลอดเวลา แต่ควรมีกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมได้ลงมือปฏิบัติ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครู และได้รับข้อมูลย้อนกลับจากวิทยากรหรือเพื่อนครู สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันคือสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการอบรมเสร็จสิ้น ครูจำนวนมากกลับจากการอบรมด้วยความรู้สึกกระตือรือร้นและตั้งใจจะนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ แต่เมื่อกลับมาเผชิญกับความยุ่งยากของงานประจำวัน สิ่งที่เคยเรียนรู้มาก็ค่อยๆ จางหายไป เพื่อป้องกันสิ่งนี้ ครูควรมีแผนการนำความรู้ไปใช้ที่เป็นรูปธรรม ทันทีหลังการอบรม ครูควรจดบันทึกอย่างน้อยสามสิ่งที่จะนำไปใช้ในชั้นเรียนภายในสัปดาห์หน้า และกำหนดว่าจะนำไปใช้อย่างไร เมื่อไร และในบทเรียนใด จากนั้นควรมีการสะท้อนผลหลังจากการนำไปใช้ว่าได้ผลตามที่คาดหวังหรือไม่ ต้องปรับปรุงอย่างไร กระบวนการนี้จะช่วยให้ความรู้จากการอบรมกลายเป็นส่วนหนึ่งของการสอนอย่างแท้จริง การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เช่น ปริญญาโทหรือปริญญาเอก เป็นทางเลือก

สำหรับครูที่ต้องการพัฒนาความรู้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ การศึกษาในระดับนี้ไม่เพียงแต่ให้ความรู้ในสาขาวิชาเฉพาะ แต่ยังพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การวิจัย การอ่านและการเขียนทางวิชาการ ซึ่งเป็นทักษะที่จะเป็นประโยชน์ตลอดชีวิตการทำงาน อย่างไรก็ตาม การศึกษาต่อในขณะที่ยังทำงานเต็มเวลาเป็นความท้าทายไม่เล็ก ครูต้องสมดุลระหว่างการทำงาน การเรียน และชีวิตส่วนตัว

ดังนั้น ครูที่สนใจจึงควรพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับความพร้อม ทั้งด้านเวลา การเงิน และการสนับสนุนจากครอบครัว การวางแผนที่ดี เช่น การเลือกหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น การจัดสรรเวลาอย่างชัดเจน และการขอความช่วยเหลือจากคนรอบข้าง จะช่วยให้การศึกษาต่อประสบความสำเร็จและไม่ส่งผลเสียต่อคุณภาพการสอนหรือคุณภาพชีวิต

การพัฒนาทักษะการสอนและการจัดการเรียนรู้

หากความรู้ทางวิชาการเป็นเนื้อหา ทักษะการสอนก็คือวิธีการนำเสนอเนื้อหาให้ผู้เรียนเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครูที่มีความรู้ลึกซึ้งแต่ไม่มีทักษะในการสอนอาจไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนได้ดีเท่าที่ควร ในทางกลับกัน ครูที่มีทักษะการสอนดีแต่ความรู้ไม่ลึกก็อาจสอนในสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือไม่ครอบคลุม ดังนั้น การพัฒนาทั้งสองด้านควบคู่กันจึงเป็นสิ่งจำเป็น การทำวิจัยในชั้นเรียนเป็นวิธีการที่ทรงพลังในการพัฒนาทักษะการสอน เพราะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงของตนเอง วิจัยในชั้นเรียนไม่ใช่สิ่งที่ซับซ้อนหรือต้องใช้เวลามากอย่างที่หลายคนเข้าใจ แท้จริงแล้วมันเป็นเพียงกระบวนการที่เป็นระบบในการตอบคำถามที่ครูมีเกี่ยวกับการสอนของตนเอง ตัวอย่างเช่น ครูสังเกตว่านักเรียนของตนเองมีความสนใจในบทเรียนน้อยลง ครูอาจตั้งคำถามว่า หากใช้กิจกรรมกลุ่มมากขึ้นจะช่วยเพิ่มความสนใจของนักเรียนได้หรือไม่ จากนั้นครูก็ออกแบบกิจกรรมกลุ่มที่เหมาะสม นำไปใช้ในชั้นเรียน และสังเกตว่านักเรียนมีความสนใจมากขึ้นหรือไม่ โดยอาจเก็บข้อมูลจากการสังเกต แบบสอบถาม หรือคะแนนสอบ หากผลออกมาดี ครูก็สามารถใช้วิธีนี้ต่อไปและขยายผลไปยังบทเรียนอื่น ๆ หากผลไม่ดีตามที่คาดหวัง ครูก็ไตร่ตรองว่าทำไม และปรับปรุงวิธีการกระบวนการนี้ช่วยให้ครูเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาการสอนอย่างเป็นระบบ

สิ่งสำคัญของการทำวิจัยในชั้นเรียนคือการมีจิตวิทยาาสตร์ ซึ่งหมายถึงความเปิดกว้างที่จะยอมรับว่าสมมติฐานของเราอาจผิด การไม่ยึดติดกับวิธีการเดิม ๆ ที่คุ้นเคย และความกล้าที่จะทดลองสิ่งใหม่ๆ ครูบางท่านอาจกลัวว่าหากทดลองใช้วิธีการใหม่แล้วไม่ได้ผล นักเรียนจะเสียเปรียบ แต่ในความเป็นจริง การไม่เปลี่ยนแปลงและใช้วิธีการที่ไม่ได้ผลอยู่เรื่อย ๆ ก็ทำให้นักเรียนเสียเปรียบเช่นกัน ที่สำคัญคือการทดลองอย่างรอบคอบ เริ่มจากขอบเขตเล็กๆ มีการเตรียมตัวที่ดี และมีแผนสำรองหากสิ่งที่ทดลองไม่ได้ผล การสังเกตการสอนและการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่มีคุณค่ามาก แต่น่าเสียดายที่ในวัฒนธรรมการทำงานของครูไทยหลายโรงเรียน การสังเกตการสอนมักเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อมีการประเมินอย่างเป็นทางการ ซึ่งทำให้ครูรู้สึกกดดันและมองการสังเกตเป็นการตรวจสอบมากกว่าเป็นโอกาสในการเรียนรู้ หากเราสามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมนี้ให้การสังเกตการสอนเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน จะเกิดประโยชน์อย่างมาก ครูสามารถเริ่มต้นด้วยการชวนเพื่อนครูที่สนิทและไว้ใจกันมาสังเกตการสอนของตนเอง โดยระบุชัดเจนว่าต้องการให้สังเกตประเด็นใด เช่น วิธีการตั้งคำถาม การจัดการเวลา หรือการตอบสนองต่อคำถามของนักเรียน หลังจากการสอนเสร็จ ทั้งสองควรมีเวลาพูดคุยกันอย่างเปิดเผยและสร้างสรรค์ เพื่อนครูที่สังเกตควรให้ข้อมูลย้อนกลับที่เฉพาะเจาะจงและตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่สังเกตเห็นจริง ไม่ใช่ความรู้สึกหรือความเห็นส่วนตัว ตัวอย่างเช่น แทนที่จะพูดว่า "คุณครูสอนได้ดีมาก" ซึ่งเป็นความเห็นทั่วไปและไม่ช่วยให้เกิดการพัฒนา ควรพูดว่า "ผมสังเกตว่าเมื่อคุณครูตั้งคำถามแบบเปิด นักเรียนมีส่วนร่วมในการตอบมากกว่าเมื่อคุณครูตั้งคำถามแบบปิด" ข้อมูลย้อนกลับแบบนี้ให้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมและช่วยให้ครูเห็นว่าควรทำอะไรต่อไป

การเข้าร่วม Professional Learning Community หรือ PLC เป็นรูปแบบที่ขยายความคิดเรื่องการเรียนรู้ร่วมกันไปอีกขั้น PLC ไม่ใช่แค่การประชุมกันเป็นครั้งคราว แต่เป็นกลุ่มครูที่มีความมุ่งมั่นร่วมกันในการพัฒนาการสอนและพัฒนาผู้เรียน ที่มีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ มีวาระที่ชัดเจน และมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ในการประชุม PLC ครูอาจแบ่งปันปัญหาที่พบในการสอน ร่วมกันค้นคว้าหาแนวทางแก้ปัญหาจากวรรณกรรมหรือจากประสบการณ์ของกันและกัน ตกลงกันว่าจะทดลองใช้วิธีการใดในชั้นเรียนของตน แล้วกลับมาแบ่งปันผลและเรียนรู้ร่วมกันอีกครั้ง PLC ที่มีประสิทธิภาพจะสร้างบรรยากาศของความไว้วางใจ ความเปิดเผย และการมุ่งเน้นที่การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นหลัก ครูในกลุ่มไม่กลัวที่จะแบ่งปันความล้มเหลวหรือความไม่รู้ เพราะรู้ว่าทุกคนอยู่ที่นั่นเพื่อเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน

การพัฒนาความสามารถด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลแทรกซึมเข้าไปในทุกมิติของชีวิต ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีไม่ใช่ทักษะเสริมอีกต่อไป แต่กลายเป็นทักษะจำเป็นพื้นฐานสำหรับครูในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านเทคโนโลยีไม่ได้หมายความว่าครูต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์หรือต้องใช้เทคโนโลยีทุกอย่างที่มี แต่หมายถึงการมีความเข้าใจในศักยภาพของเทคโนโลยีต่างๆ และสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนได้ กรอบแนวคิด TPACK ที่พัฒนาโดย Mishra และ Koehler เป็นเครื่องมือที่ดีในการคิดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการสอน TPACK ย่อมาจาก Technological Pedagogical Content Knowledge ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สามด้าน คือ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา ความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน และความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี สิ่งสำคัญคือการเข้าใจว่าเทคโนโลยีไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกออกจากการสอน แต่เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องบูรณาการเข้ากับเนื้อหาและวิธีการสอนอย่างลงตัว ตัวอย่างเช่น การใช้โปรแกรมเรขาคณิตแบบไดนามิกในการสอนเรขาคณิตไม่ใช่แค่การใช้เทคโนโลยีเพื่อความทันสมัย แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยให้นักเรียนเห็นภาพและเข้าใจแนวคิดทางเรขาคณิตได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากจะทำได้ด้วยกระดาษและชอล์กเพียงอย่างเดียว ครูควรเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจกับเทคโนโลยีพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการทำงาน เช่น โปรแกรมพิมพ์เอกสาร โปรแกรมนำเสนอ และอีเมล จากนั้นค่อยๆ ขยายไปสู่เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสอนมากขึ้น เช่น แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ เครื่องมือสร้างแบบทดสอบออนไลน์ หรือแอปพลิเคชันที่ช่วยในการสอนวิชาเฉพาะ การเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่อาจทำให้รู้สึกหวาดกลัวในตอนแรก แต่สิ่งสำคัญคือการมีทัศนคติที่เปิดกว้างและยอมรับว่าการลองผิดลองถูกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครูไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ทุกอย่างด้วยตนเอง แต่สามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนครูที่มีความชำนาญ เข้าร่วมชุมชนออนไลน์ของครู หรือศึกษาจากวิดีโอสอนออนไลน์ที่มีมากมาย สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าการรู้จักใช้เครื่องมือหลายอย่างคือการรู้ว่าเมื่อไรควรใช้และเมื่อไรไม่ควรใช้ เทคโนโลยีไม่ใช่คำตอบสำหรับทุกปัญหาในการสอน บางครั้งการสอนแบบดั้งเดิมอาจได้ผลดีกว่าการใช้เทคโนโลยี ครูควรถามตนเองเสมอว่า การใช้เทคโนโลยีนี้จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้นจริงหรือไม่ หรือเป็นแค่การใช้เพื่อความตื่นเต้นหรือความทันสมัยเท่านั้น หากเทคโนโลยีนั้นไม่ได้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ การไม่ใช้ก็ไม่ใช่อะไรผิด

การพัฒนาจิตใจและคุณธรรม

การพัฒนาจิตใจและคุณธรรม หากครูมีความรู้และทักษะที่ยอดเยี่ยม แต่ขาดจิตวิญญาณของความเป็นครู ขาดความห่วงใยต่อนักเรียน หรือขาดคุณธรรม ครูท่านนั้นก็ยากที่จะเป็นครูมืออาชีพที่แท้จริง เพราะการสอนไม่ใช่แค่การถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นการหล่อหลอมชีวิตของคนรุ่นใหม่ การดูแลสุขภาพจิตและการจัดการความเครียดเป็นพื้นฐานของการพัฒนาจิตนี้ วิชาชีพครูเป็นหนึ่งในอาชีพที่มีความเครียดสูง ครูต้อง

รับมือกับความต้องการที่หลากหลายและบางครั้งขัดแย้งกันจากนักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหาร และนโยบายจากหน่วยงานต้นสังกัด ครูต้องทำงานหลายอย่างพร้อมกัน ต้องตัดสินใจอย่างรวดเร็วในสถานการณ์ที่ซับซ้อน และต้องรับผิดชอบต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนักเรียน ความเครียดที่สะสมหากไม่ได้รับการจัดการอาจนำไปสู่ภาวะหมดไฟในการทำงาน ซึ่งส่งผลเสียต่อทั้งครูและนักเรียน

ดังนั้น ครูจึงต้องให้ความสำคัญกับการดูแลตนเอง ซึ่งไม่ใช่เรื่องเห็นแก่ตัว แต่เป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อนักเรียน ครูที่มีสุขภาพที่ดีจะสามารถให้พลังงานเชิงบวก ความอดทน และความเอาใจใส่กับนักเรียนได้มากกว่าครูที่หมดไฟและเหนื่อยล้า การดูแลตนเองมีหลายรูปแบบ บางคนพบว่าการออกกำลังกายช่วยให้รู้สึกดีขึ้น บางคนชอบการทำสมาธิหรือโยคะ บางคนชอบการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น การวาดภาพหรือการเล่นดนตรี บางคนพบว่าการใช้เวลากับครอบครัวและเพื่อนช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย สิ่งสำคัญคือการหาสิ่งที่เหมาะสมกับตนเองและทำอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่รอจนกระทั่งเครียดหนักแล้วค่อยทำ การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมเป็นอีกมิติหนึ่งที่สำคัญ ครูเป็นแบบอย่างของนักเรียน ไม่เพียงแต่ในด้านความรู้ แต่รวมถึงพฤติกรรม ทักษะคิด และค่านิยม นักเรียนสังเกตและเลียนแบบครูตลอดเวลา หากครูพูดถึงความซื่อสัตย์แต่ตนเองไม่ซื่อสัตย์ หากครูสอนให้นักเรียนเคารพผู้อื่นแต่ตนเองไม่ให้เกียรตินักเรียน บทเรียนเหล่านั้นก็จะไม่มี ความหมาย ดังนั้น ครูจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี เป็นคนที่มีคุณธรรม ยึดมั่นในหลักการที่ถูกต้อง และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพและความเมตตา สิ่งเหล่านี้ฟังดูเป็นนามธรรม แต่จริงๆ แล้วสามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น การมาโรงเรียนตรงเวลาเป็นการสอนนักเรียนเรื่องวินัย และความรับผิดชอบ การยอมรับเมื่อทำผิดพลาดเป็นการสอนนักเรียนเรื่องความกล้าหาญและความอ่อนน้อม การรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนอย่างตั้งใจเป็นการสอนนักเรียนเรื่องความเคารพและการเปิดใจรับฟัง การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในสิ่งเล็กๆ เหล่านี้จะสร้างผลกระทบที่ยิ่งใหญ่ในระยะยาว การพัฒนาตนเองของครือมีอาชีพจึงเป็นเรื่องที่ครอบคลุมหลายมิติและต้องอาศัยความมุ่งมั่นอย่างต่อเนื่อง ไม่มีครูคนใดที่สมบูรณ์แบบในทุกด้าน แต่ครือมีอาชีพคือครือที่ไม่หยุดเรียนรู้ ไม่หยุดพัฒนา และมีความมุ่งมั่นที่จะเป็นครือที่ดีขึ้นทุกวัน เพื่อประโยชน์สูงสุดของนักเรียนและสังคม

ปัจจัยแห่งความสำเร็จและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาตนเองของครือมีอาชีพจะประสบความสำเร็จและยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยสนับสนุนจากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับสถานศึกษา ไปจนถึงระดับนโยบาย ปัจจัยในระดับบุคคลเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาตนเองที่ยั่งยืน ปัจจัยสำคัญที่สุดคือแรงจูงใจภายในของครือเอง ครือที่มีแรงจูงใจภายในสูงจะมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองโดยไม่ต้องรอให้มีการบังคับหรือให้รางวัลจากภายนอก ปัจจัยในระดับสถานศึกษาและองค์กรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนหรือขัดขวางการพัฒนาตนเองของครือ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษา (Ingersoll & Strong, 2011) ปัจจัยในระดับนโยบายและระบบมีผลกระทบต่อการพัฒนาวิชาชีพครือในวงกว้าง นโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่องในการส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครือเป็นสิ่งจำเป็น (Darling-Hammond & Lieberman, 2012)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ สำหรับผู้กำหนดนโยบาย ควรปรับปรุงระบบการประเมินและความก้าวหน้าในวิชาชีพครือให้เน้นการพัฒนาตนเองที่แท้จริง ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการพัฒนาวิชาชีพครืออย่างเพียงพอ และควรส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพหรือ PLC ใน

ทุกโรงเรียนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ควรสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในโรงเรียน สำหรับครูผู้ปฏิบัติงาน ควรมีการวางแผนการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบและหาเวลาสำหรับการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

สรุป

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นครูมืออาชีพในยุคศตวรรษที่ 21 ที่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง บทความนี้ได้นำเสนอภาพรวมที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของครูมืออาชีพ ตั้งแต่แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐาน สภาพปัจจุบันและความท้าทาย แนวทางการพัฒนาในหลายมิติ ไปจนถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ จากการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมหลายมิติ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่รวมถึงการพัฒนาทักษะการสอน ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรมด้วยความสำเร็จของการพัฒนาตนเองของครูไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพยายามของครูเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนจากหลายระดับ การสร้างระบบนิเวศที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในท้ายที่สุด การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในหมู่ครูไทยเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เมื่อครูทุกคนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้และได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม ครูเหล่านั้นจะสามารถเป็นครูมืออาชีพที่แท้จริงและส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของนักเรียนไทยพัฒนาขึ้นอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2017). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กระทรวงศึกษาธิการ.
- ณรงค์ฤทธิ์ จิรนนท์. (2020). การพัฒนาระบบประเมินความก้าวหน้าในวิชาชีพครู. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2019). การพัฒนาวิชาชีพครูในศตวรรษที่ 21. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2020). รายงานการสำรวจสภาพการพัฒนาวิชาชีพครู. สสวท.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2018). มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2561. คุรุสภา.
- Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world. *European Journal of Teacher Education*.
- Darling-Hammond, L., & Lieberman, A. (2012). *Teacher education around the world*. Routledge.
- Delors, J., et al. (1996). *Learning: The treasure within*. UNESCO.
- DuFour, R., & Eaker, R. (1998). *Professional learning communities at work*. ASCD.
- Guskey, T. R. (2002). *Professional development and teacher change*. Teachers and Teaching.
- Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers*. Routledge.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*.
- Ingersoll, R. M., & Strong, M. (2011). The impact of induction and mentoring. *Review of Educational Research*.

- Jarvis, P. (2010). *Adult education and lifelong learning* (4th ed.). Routledge.
- Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). *The prosocial classroom*. *Review of Educational Research*.
- Knapper, C. K., & Cropley, A. J. (2000). *Lifelong learning in higher education* (3rd ed.). Kogan Page.
- Mills, G. E. (2014). *Action research: A guide for the teacher researcher* (5th ed.). Pearson.
- Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). *Technological pedagogical content knowledge*. *Teachers College Record*.
- OECD. (2019). *TALIS 2018 results*. OECD Publishing.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner*. Basic Books.
- Shulman, L. S. (1987). *Knowledge and teaching*. *Harvard Educational Review*.
- UNESCO. (2015). *Rethinking education*. UNESCO Publishing.